การจัดการศึกษาตามความสามารถในยุคดิจิทัล ตอนที่ 7
Competency-Based Education in the Digital Age
การจัดการศึกษาตามความสามารถ : ความเชื่อมโยง 3 ระบบหลัก

ดร.ชัชรินทร์ ชวนวัน ข้าราชการบำนาญ สคบศ.

18-ตุลาคม-2566

คำว่า **สมรรถนะ** (competency) ถูกนำมาใช้ตั้งแต่ปี 1970 ในสภาพแวดล้อมการทำงาน โดยทั่วไปจะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานของมืออาชีพ ในสภาพแวดล้อมทางการศึกษาคำนี้เริ่มใช้ในปี 1980 และในปี 1990 เริ่มมีการออกแบบโมเดลสำหรับการนำความสามารถไปใช้ในระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน จนกระทั่งในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน คำว่าสมรรถนะทุกระดับได้ถูกนำมารวมไว้ในนิยามและความหมายที่กว้างมาก เนื่องจากครอบคลุมถึงประสบการณ์ชีวิต ความสามารถ ค่านิยม และทัศนคติ แนวคิดสมรรถนะนี้ได้รับความเกี่ยวข้องมากขึ้นในสภาพแวดล้อมทางการศึกษา เนื่องจากมีศักยภาพที่ดีในการเปลี่ยนแปลงและทำให้กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น **การจัดศึกษาตามความสามารถ** (Competency-Based Education : CBE) เป็นรูปแบบที่สามารถนำไปใช้ได้ในระดับการศึกษาและโปรแกรมการฝึกอบรมหรือการศึกษานอกระบบภายในบริบททางการศึกษา แนวโน้มการนำสมรรถนะมาใช้ดังกล่าวมุ่งเน้นไปที่การศึกษาระดับอุดมศึกษา ที่มีแนวคิดตรงกันข้ามกับโมเดลการศึกษาแบบดั้งเดิม (traditional model) ที่มีการกำหนดเวลาไว้ แต่ระบบการศึกษาแบบ CBE ไม่ได้ยึดตามระบบชั่วโมงเครดิตสำหรับการได้รับปริญญาหรือการรับรอง แต่เป็นแนวทางการศึกษาแบบองค์รวมมากกว่า ซึ่งรวมแนวคิดที่ว่าการศึกษาเกิดขึ้นจากประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างกันด้วยวิธีการที่เป็นระบบในการรู้และพัฒนาทักษะและถูกกำหนดโดยหน้าที่และงานเฉพาะ (functions and tasks) **CBE** ที่กำหนดความสามารถไว้อย่างชัดเจนเพื่อพัฒนานักเรียนและมีการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่วัดผลได้ รูปแบบการศึกษาแบบ CBE จึงมุ่งเน้นไปที่ความสำเร็จของนักเรียนในการแสดงออกถึงการเรียนรู้และการบรรลุระดับความสามารถที่กำหนด ด้วยเหตุนี้ ปัจจุบันสถานศึกษาและสถาบันการศึกษาหลายแห่งจึงแสวงหากลยุทธ์หรือแนวทางการศึกษาใหม่ๆ เพื่อให้แน่ใจว่าผู้สำเร็จการศึกษาจะมีสมรรถนะและมีความสามารถที่สามารถปฏิบัติงานในสภาพแวดล้อมการทำงานหรือส่วนบุคคลใดๆ ได้ อย่างไรก็ตามการนำ CBE ไปปฏิบัติหรือการนำมาใช้นั้นมีผลกระทบต่อหลักสูตร การสอน และการประเมินผลที่สำคัญ แนวคิดสมรรถนะจึงมีแนวโน้มได้รับการยอมรับในการนำมาใช้ในสภาพแวดล้อมทางการศึกษามากกว่าการศึกษาแบบดั้งเดิม โดยเป็นส่วนหนึ่งของวัตถุประสงค์การเรียนรู้และการประเมินตามผลลัพธ์และการตอบสนองต่อความสัมพันธ์ระหว่างโปรแกรมการศึกษากับความต้องการของตลาดแรงงาน

ผู้เขียนได้เคยเสนอกรอบแนวคิดการดำเนินงานพัฒนาระบบการศึกษาตามความสามารถไว้ตั้งแต่ปี 2558 เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานแก่สถานศึกษาและหน่วยงานทางการศึกษา ตามแผนภูมิที่ 1 ดังนี้

(ผู้สนใจสามารถย้อนไปศึกษาเรียนรู้ข้อเขียนเกี่ยวกับสมรรถนะและการจัดการศึกษา CBE ในเว็ปไซต์ www.gotoknow.com ได้ตั้งแต่ปีก่อนหน้านี้ ภายใต้ชื่อ ดร.ชัชรินทร์ ชวนวัน ผ่าน www.google.com)

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดการดำเนินงานพัฒนาระบบการศึกษาตามความสามารถ

(CONCEPTUAL FRAMEWORK : COMPETENCY-BASED EDUCATION DEVELOPMENT : CBED)

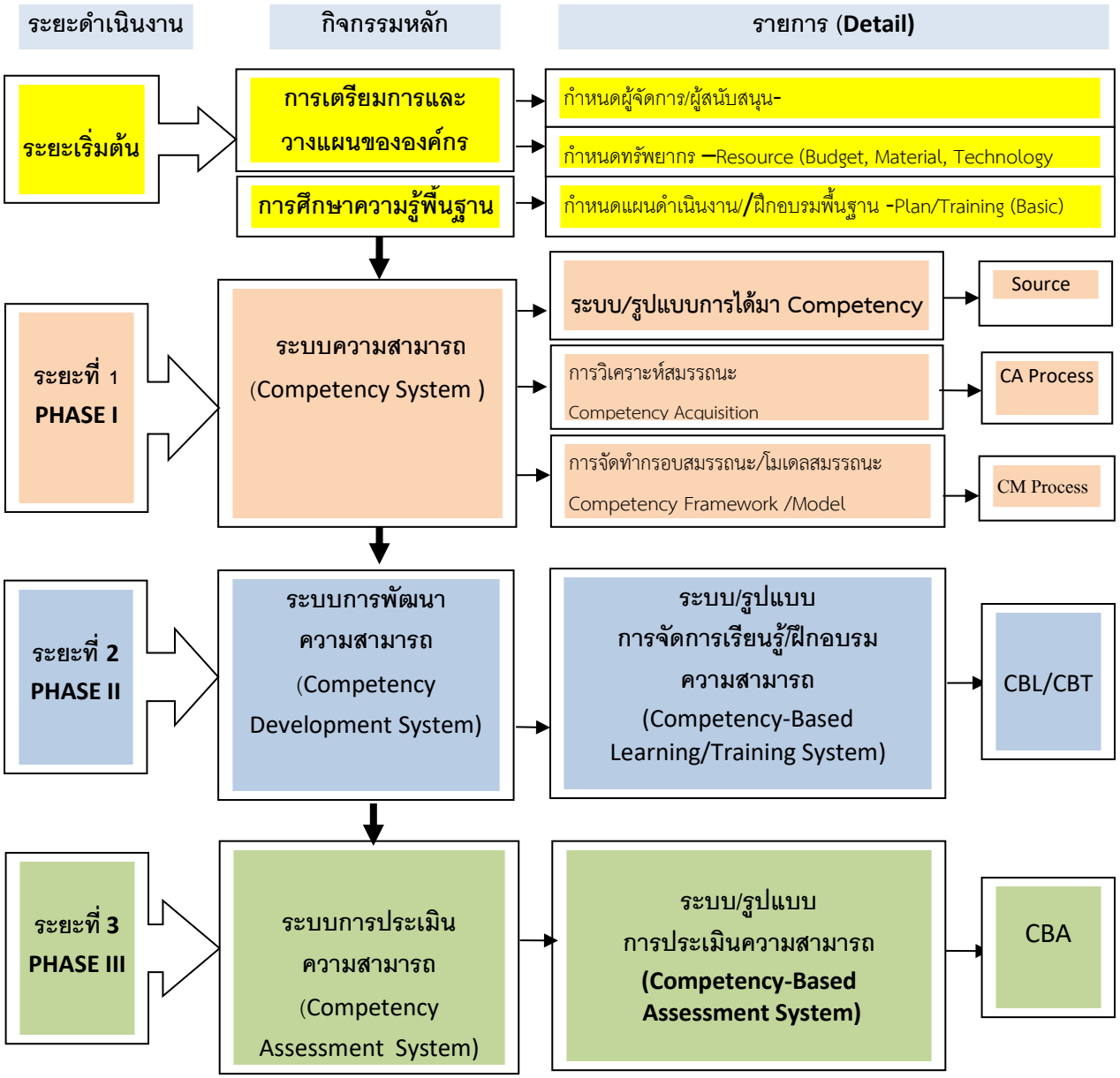

SOURCE : Dr.Chatcharin-2558

คำอธิบาย : การดำเนินงานพัฒนาระบบการศึกษาตามความสามารถ (CBE) ประกอบด้วย การดำเนินงาน 3 ระบบหลักที่ต่อเนื่องกัน ผลจากการดำเนินงานจากระบบก่อนหน้าจะส่งผลและนำไปใช้ในระบบหลักต่อๆไป เริ่มจากระยะที่ 1 การกำหนดสมรรถนะ (Competency), ระยะที่ 2 การกำหนดระบบการพัฒนาสมรรถนะ (Competency Development) และระยะที่ 3 การกำหนดระบบการประเมินสมรรถนะ (Competency Assessment System)

แผนภูมิที่ 2 ความเชื่อมโยงระบบการดำเนินงาน CBE

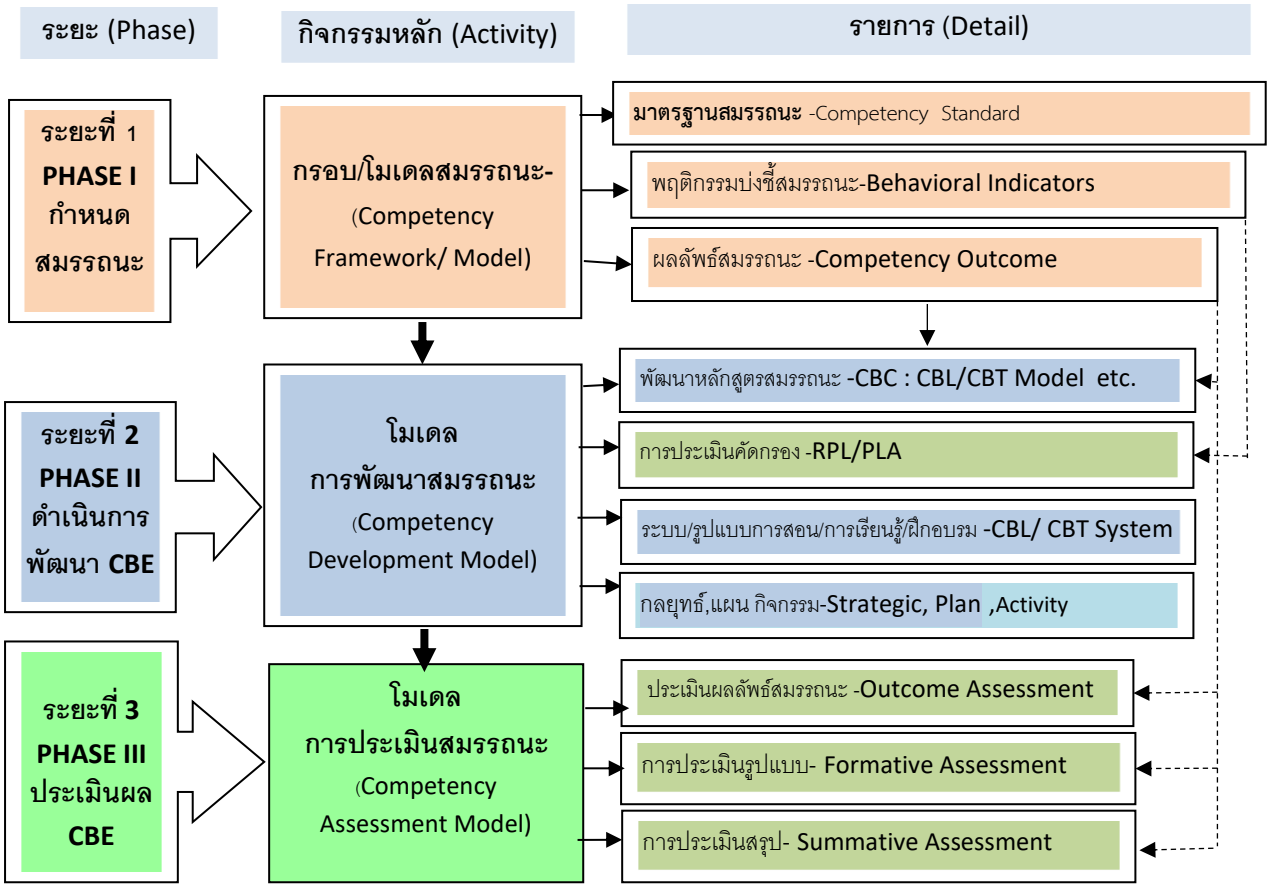

SOURCE : Dr.Chatcharin : 2564

คำอธิบาย : การดำเนินงานของระบบทั้ง 3 จะเชื่อมโยงกันด้วยผลผลิตจากระบบที่ 1 ถึงระบบที่ 3

ระบบที่ 1 การกำหนดสมรรถนะ ผลผลิตที่ได้ คือ โมเดลสมรรถนะ(Competency Model) และผลลัพธ์สมรรถนะ (Competency Outcome)

ระบบที่ 2 การพัฒนาสมรรถนะ ผลผลิตที่ได้ คือ การนำผลลัพธ์สมรรถนะ มาดำเนินงาน คือ

2.1 หลักสูตรสมรรถนะ (Competency-Based Curriculum) ซึ่งนำผลลัพธ์สมรรถนะ มากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ กรอบหลักสูตร (Course Design) และโมดูล (Module Design) ที่อาจเรียกชื่อเป็นหลักสูตรการเรียนรู้สมรรถนะ (Competency-Based Learning : CBL) หรือหลักสูตรการฝึกอบรมสมรรถนะ (Competency-Based Training : CBT) แล้วแต่กรณี

2.2 การสอนและการเรียนรู้ (Teaching and Learning) คือ การกำหนดการสอน การเรียนรู้หรือการฝึกอบรม ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมการสอนและการเรียนรู้ เช่น กลยุทธ์ แผน และการประเมิน (Formative Assessment) ซึ่งต้องอาศัยการออกแบบที่เกี่ยวข้อง เช่น ออกแบบการสอน ออกแบบการจัดการเรียนรู้ ออกแบบเครื่องมือประเมิน ฯลฯ

แผนภูมิที่ 3 แผนภูมิกระบวนการดำเนินงานพัฒนาระบบ CBE

(IMPLEMENTATION FRAMEWORK : COMPETENCY-BASED EDUCATION SYSTEM : CBES)

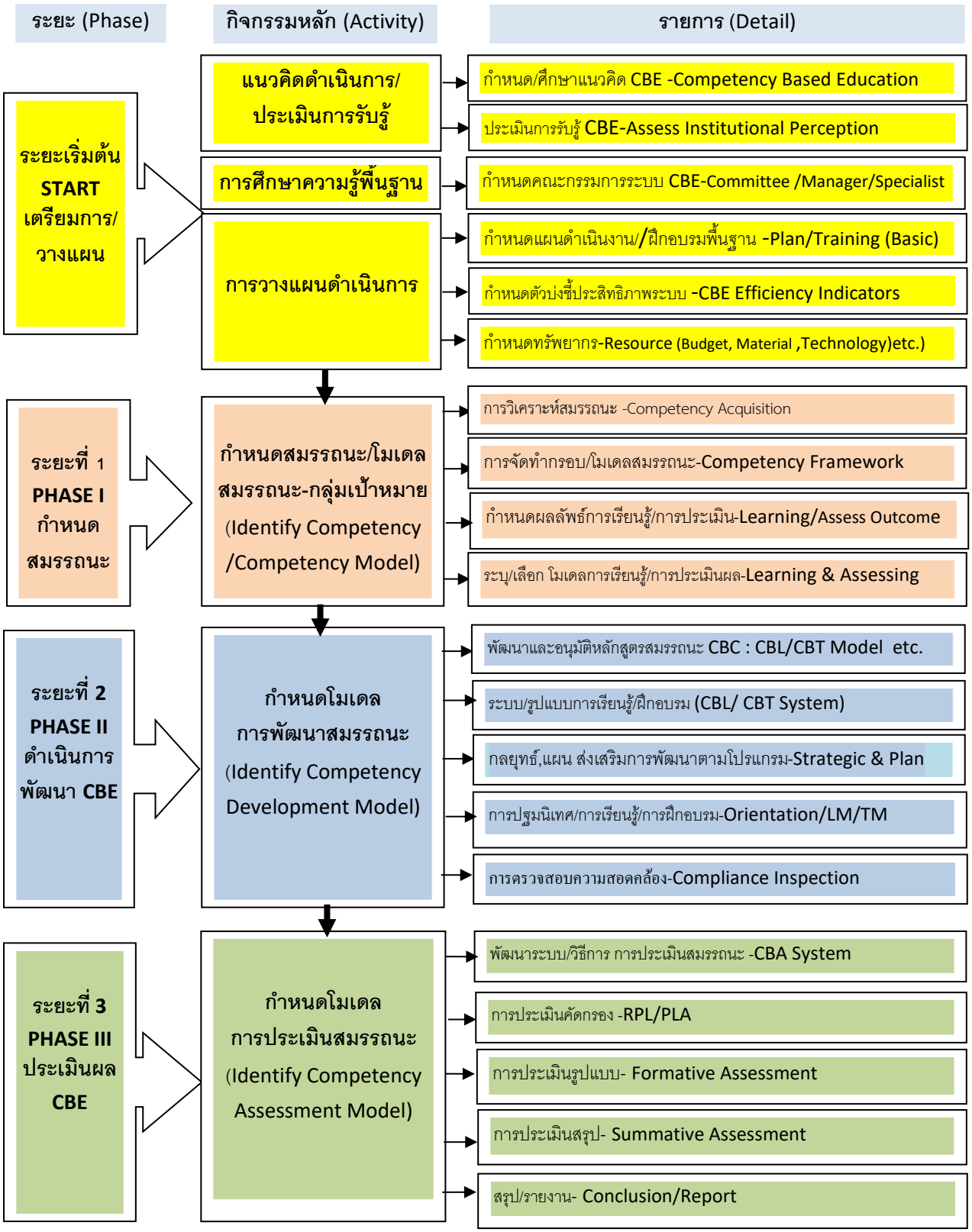

SOURCE : Dr.Chatcharin : 2564

คำอธิบาย : แผนภูมิที่ 3 แสดงให้เห็นกระบวนการดำเนินงาน ที่ต้องมีกิจกรรมสำคัญต่าง **ๆ** ในแต่ละระบบ เพื่อให้ได้ผลลิตจากระบบส่งผลในการดำเนินงานระบบที่ 1 จนถึงระบบที่ 3

ระบบที่ 3 การประเมินสมรรถนะ ผลผลิตที่ได้ คือ การนำผลจากระบบการพัฒนาสมรรถนะ มาประเมินความสำเร็จ ประกอบด้วยการประเมินหลักๆ เช่น การประเมินผลลัพธ์สมรรถนะ(Outcome Assessment) , การประเมินรูปแบบ **(**Formative Assessment) , การประเมินสรุป (Summative Assessment) ซึ่ง **การประเมิน** (Assessment**)** เป็นหัวใจของระบบการจัดการศึกษาตามความสามารถที่สอดแทรกอยู่ในการดำเนินงานทั้ง 3 ระบบ นอกจากนั้น องค์กรอาจกำหนดระบบการประเมินอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ CBE และการพัฒนาสมรรถนะ เช่น การประเมินการเรียนรู้ก่อนหน้า (RPL/PLA) หรือบางแห่งเรียกว่าการประเมินคัดกรอง (*ย้อนกลับไปดูตอนที่ 6-2566 เรื่อง ระบบการประเมินความสามารถ*)

การประเมินการรับรู้การเรียนรู้ก่อนหน้า (Prior Learning Assessment : PLA /Recognition of Prior Learning : RPL) คือ การกำหนดกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลสามารถระบุ บันทึก มีการประเมิน และได้รับการยอมรับสำหรับการเรียนรู้ก่อนหน้าของผู้เรียน ที่การเรียนรู้อาจเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ หรือจากประสบการณ์ กระบวนการ PLAR สามารถดำเนินการเพื่อวัตถุประสงค์หลายประการ รวมถึงความรู้ในตนเอง เครดิต หรือสถานะขั้นสูงในสถาบันการศึกษา เพื่อการจ้างงาน ใบอนุญาต การวางแผนอาชีพ หรือการสรรหาบุคลากร โดยใช้เครื่องมือต่างๆ เช่น การทดสอบความท้าทาย การสาธิต การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การจำลอง และแฟ้มผลงาน สามารถใช้เพียงอย่างเดียวหรือรวมกัน สำหรับการเรียนรู้จากประสบการณ์และการประเมินความสามารถ บางหน่วยงาน เช่น หน่วยงานการฝึกอบรม หรือสถานศึกษา อาจจัดให้มีการประเมินก่อนหน้า เพื่อวัตถุประสงค์ที่ต้องการ เช่น ประเมินเพื่อคัดกรองระดับความรู้ ทักษะพื้นฐานก่อนเข้าเรียน หรือฝึกอบรม ,ประเมินเพื่อจัดกลุ่มผู้เรียนตามระดับความรู้พื้นฐานก่อนเข้าเรียนหรือฝึกอบรม ,หรือประเมินและคัดกรองผู้เรียนให้สามารถเข้าเรียนตามระดับการทดสอบผ่านที่โรงเรียนกำหนดขึ้น เป็นต้น การประเมินการรับรู้การเรียนรู้ก่อนหน้ามีประโยชน์มากในการจัดการศึกษาตามความสามารถในปัจจุบันและมีกระบวนการดำเนินงานที่ชัดเจนและหลากหลายตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ดังนั้นผู้สนใจที่จะนำการประเมินแบบ RPL/PLA มาใช้ควรศึกษาเรียนรู้เรื่องนี้อย่างลึกซึ้งก่อนตัดสินใจนำมาใช้จริง.

ประโยชน์ของการศึกษาตามความสามารถ

1. มุ่งเน้นความต้องการของสังคมและโลกการทำงาน

โมเดล CBE มุ่งเน้นไปที่การเชื่อมโยงการศึกษาและการเรียนรู้ของนักเรียนกับตลาดแรงงานเพื่อตอบสนองความต้องการเปลี่ยนแปลงของสังคมเช่นเดียวกับการตอบสนองต่อความต้องการของภาคการผลิต

2.การรับรู้การเรียนรู้ก่อนหน้า

โปรแกรมส่วนใหญ่ที่อิงตามความสามารถ อนุญาตให้นักเรียนใช้ความรู้เดิมที่ได้รับนอกห้องเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเร่งกระบวนการศึกษาของตนเองได้ ซึ่งช่วยให้นักเรียนสามารถเลือกพัฒนาสมรรถนะในด้านที่พวกเขาต้องปรับปรุงโดยไม่ต้องปฏิบัติตามโปรแกรมการศึกษาที่เข้มงวด

3.ความยืดหยุ่นและการเข้าถึง

โมเดล CBE มุ่งเน้นไปที่การเรียนรู้ ไม่ใช่เวลาในการกรอกหน่วยกิต เพื่อให้นักศึกษาไม่ต้องเรียนหลักสูตรวิชาการที่มีเนื้อหาเข้มงวดหรือเกินระยะเวลาที่กำหนดไว้ เช่น ภาคการศึกษา รายไตรมาส เป็นต้น นอกจากนี้ โมเดล CBE ยังเสนอเส้นทางการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและมีราคาถูกกว่า สำหรับการได้รับปริญญาทางวิชาการ ความสามารถใหม่ๆ และในการจ้างงานที่มากขึ้น

4.การจัดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

โมเดล CBE ส่งเสริมและช่วยให้นักเรียนปรับปรุงขีดความสามารถในการรับรู้ การจัดการ และสร้างความสามารถของตนเองอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังช่วยให้นักศึกษาสามารถประเมินและปรับปรุงผลการปฏิบัติงาน, ตีความสถานการณ์, แก้ไขปัญหา และดำเนินการในเชิงสร้างสรรค์ได้ดี

5.ความโปร่งใสในความสามารถของผู้เรียน

โมเดล CBE ช่วยให้มีความโปร่งใสในความสามารถของผู้สำเร็จการศึกษา สามารถสื่อสารสิ่งที่นักเรียนรู้และสามารถทำได้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้นายจ้างมีความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักเรียน โมเดล CBE ยังประกอบด้วยกลไกที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของความสามารถ และถือว่าการเรียนรู้ได้มาเพียงเพราะว่านักเรียนได้เรียนหลักสูตรหลายชุดและหลายหลักสูตร

6.การฝึกอบรมที่ครอบคลุมและต่อเนื่อง

โมเดล CBE พยายามเตรียมนักเรียนเพื่อพัฒนาความสามารถที่ครอบคลุม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในบริบททั่วไป เช่น การเข้าถึงการจ้างงานและการใช้ความเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบ โดยอาศัยความสามารถ เช่น การคิดเชิงตรรกะ การเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดการการสื่อสารและภาษาที่ไม่ใช้คำพูด ความคิดสร้างสรรค์ การเอาใจใส่ ตลอดจนพฤติกรรมที่มีจริยธรรม

7.การพัฒนาความสามารถใหม่ๆ

โมเดล CBE ช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาการสอนและวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง สิ่งสำคัญประการหนึ่ง คือ การนิยามใหม่และการขยายบทบาทของครูในการเรียนรู้ของนักเรียน การนำโมเดลนี้ไปใช้ในสถานศึกษาหรือสถาบันจะสร้างครูรุ่นใหม่ที่เตรียมพร้อมจะโดดเด่นในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่นักเรียนมีส่วนร่วมในการพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้เชิงลึก (deeper learning competencies)

บทสรุป

รูปแบบการศึกษาตามความสามารถ (Competency based education models) หรือ โมเดลการศึกษาที่อิงสมรรถนะทั้งสี่แบบจะทำงานร่วมกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยการพัฒนาแนวปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับวัฒนธรรมและประสบการณ์ เพื่อทำให้นักเรียนได้รับการศึกษาที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และควรจะเป็นกรอบการดำเนินงานของระบบ CBE ที่ดี ที่นำมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาและหน่วยงาน ได้แก่

แบบที่ 1 สร้างประสบการณ์แก่ผู้เรียน การศึกษา CBE ต้องเน้นสร้างประสบการณ์ของนักเรียน โดย

- วิธีการออกแบบโครงสร้างการเรียนรู้ คือ การออกแบบที่เป็นสากลและการอนุญาตให้มีเส้นทางสู่

ความสำเร็จที่แตกต่างกัน

- ครูต้องให้คำแนะนำ คำติชม และการสนับสนุนนักเรียนแต่ละคนโดยเฉพาะ
- นักเรียนควรได้รับการสอนในลักษณะที่สร้างจากความรู้เดิมและมีส่วนร่วมกับสื่อการสอนในรูปแบบต่างๆ เช่น ผ่านการฝึกฝน บทสนทนา และการเรียนรู้จากโครงงาน
- การประเมินจะต้องแสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญในวิชานั้นๆ ซึ่งช่วยให้นักเรียนทุกคนก้าวหน้าได้เมื่อพวกเขามีความสามารถเต็มที่

แบบที่ 2 เน้นการปฏิบัติวิชาชีพ โดย

- ครูต้องมีสื่อการสอนที่เหมาะสม รวมถึงข้อมูลและระบบการเรียนรู้ เพื่อสามารถให้ข้อเสนอแนะที่โปร่งใสและปรับปรุงคุณภาพการสอนของตนได้ รวมทั้งครูควรออกแบบห้องเรียนในลักษณะที่ช่วยให้เกิดการรวม ส่งเสริมความสัมพันธ์ และพัฒนาความเชี่ยวชาญ
- คณาจารย์ในโรงเรียนทุกคนมีส่วนในการพัฒนาความสัมพันธ์เช่นกัน เพื่อนำระบบการศึกษาที่เน้นสมรรถนะมาใช้อย่างแข็งขัน ครูจะต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนและกับผู้ปกครอง เพื่อที่จะปรับบทเรียนให้เป็นแบบส่วนตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- การศึกษาตามความสามารถที่เน้นรูปแบบการปฏิบัติวิชาชีพ ยังรวมถึงการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และความก้าวหน้าของนักเรียนควรทำงานอย่างสม่ำเสมอเพื่อปรับปรุงตนเองและการสอนโดยอาศัยการวิจัยและข้อมูลของนักเรียน

แบบที่ 3 สร้างระบบโรงเรียน (ไม่ว่าจะเป็นของรัฐ เขต หรือเครือข่ายการศึกษาอื่นๆ) ต้องมีความรับผิดชอบในการกำหนดและรักษาระบบการศึกษาที่เน้นสมรรถนะในโรงเรียนที่ทำงานด้วยกัน มีส่วนร่วมในการกำหนดกรอบระบบการศึกษาตามความสามารถของโรงเรียน จะทำให้เกิดความสม่ำเสมอและการเชื่อมโยงกันทั่วทั้งเครือข่าย ช่วยให้ครูมีความชัดเจนในคำจำกัดความว่าความเชี่ยวชาญมีลักษณะอย่างไร ความสามารถใดที่มีความสำคัญ และการประเมินที่ควรนำมาใช้เป็นอย่างไร

แบบที่ 4 สร้างวัฒนธรรมโรงเรียน คือ การไม่แบ่งแยก ความเสมอภาค การเสริมอำนาจ และความยืดหยุ่น การรวมโมเดล CBE ทั้ง 4 แบบเข้าด้วยกัน จะช่วยสร้างวัฒนธรรมพื้นฐานการใช้งานระบบการศึกษาที่เน้นความสามารถอย่างแข็งขัน เนื่องจากโมเดลแต่ละแบบข้างต้นมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวัฒนธรรมของโรงเรียนให้เป็นที่ยอมรับและใช้ระบบการเรียนรู้บนพื้นฐานความสามารถเพื่อประโยชน์ของนักเรียนทุกคน

การจัดการศึกษาตามความสามารถ : CBE มีความโดดเด่นด้วยองค์ประกอบและโครงสร้างที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งทำให้แตกต่างจากโมเดลการศึกษาแบบดั้งเดิม รากฐานของ CBE อยู่ที่**กรอบความสามารถ**และ**ผลลัพธ์การเรียนรู้**ที่ต้องกำหนดไว้อย่างชัดเจน ปัจจุบันการดำเนินงาน CBE ต้องเผชิญกับความท้าทายหลายประการที่ต้องเอาชนะเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่เหมาะสมที่สุดของโมเดลนี้ ซึ่งผู้รับผิดชอบที่เกี่ยวข้องทั้งการเมืองและภาครัฐคงต้องตระหนักและเอาจริงมากกว่าที่เป็นอยู่ จึงจะมองเห็นหนทางสู่ความสำเร็จและนำการศึกษาของประเทศสารขันธ์นี้ให้ทัดเทียมกับโลก.

.....